

มโหรีอีสาน : จากดนตรีถวายเทวสถานแห่งราชสำนักเขมรสู่ดนตรีวิถีชีวิตชาวอีสาน Mahori Isan Music: from the Khamar royal temple to the Isan way of life

พิทยวัฒน์ พันธะศรี¹
Pittayawat Pantasri¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอความสัมพันธ์ของมโหรีพื้นบ้านอีสานกับมโหรีเขมรในด้านเครื่องดนตรีและบทบาทหน้าที่ในสังคมจากอดีตถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่ามโหรีพื้นบ้านอีสานเป็นวัฒนธรรมการดนตรีที่ได้รับอิทธิพลจากมโหรีเขมร ซึ่งในอดีตใช้เป็นดนตรีเพื่อถวายการบูชาแต่เทวสถาน ปัจจุบันใช้ในบริบทการประกอบงานมงคลของชาวบ้าน เช่น งานบุญประเพณีต่างๆ งานกินเลี้ยงหรืองานสนุกสนานรื่นเริงทั่วไป ปัจจุบันมโหรีพื้นบ้านอีสานบางส่วนได้ปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องและครอบคลุมบริบททางสังคมมากขึ้น ทั้งที่เกี่ยวข้องกับศาสนา วิถีชีวิตชาวบ้าน ทั้งงานมงคล และงานอวมงคล ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนเครื่องดนตรีที่ใช้ในวงมโหรีอีสานเพื่อความเหมาะสมในการใช้งานตามบทบาทที่เปลี่ยนไป

คำสำคัญ : มโหรีอีสาน, มโหรีเขมร

ABSTRACT

This article aimed to present the relationship between Isan Mahori and Khmer Mahori in terms of the instruments and the role in society from the past to present. The result of the study showed that Isan Mahori is a musical culture that has been influenced by Khmer Mahori. In the past, Mahori music was used to worship gods. Currently, in Khmer society, Mahori was used in the context of the folk traditions such as ceremonies or banquet. In the Northeast of Thailand, the roles of Isan Mahori were modified for using in a broader social contexts related to religion, lifestyle, auspicious and inauspicious ceremonies. As a result, modification in Isan Mahori's instruments existed in order to be applied in the changed roles.

Keyword : Mahori Isan, Mahori Khmer

¹ อาจารย์ ดร. หลักสูตรสาขาวิชาเทคโนโลยีดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

บทนำ

สังคมเขมรในอดีต มีความร่ำรวยในศิลปะ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมการดนตรีที่เป็นสมบัติตกทอดจากวัฒนธรรมมองโกลอันรุ่งเรือง เขมรมีวงดนตรีที่มีหน้าที่แตกต่างกันไป โดยผูกพันกับชีวิตประจำวันและพิธีกรรมทางศาสนา เช่น วงเพลงอาร์กซ์ เป็นดนตรีใช้สำหรับงานพิธีความเชื่อทางอาร์กซ์ เนียตา (ผีปูด้า) เพื่อการรักษาและหาสาเหตุแห่งโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ วงเพลงการ์ เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบในแต่ละช่วงของพิธีแต่งงานของชาวเขมร เป็นที่นับถือกันว่าเป็นวงดนตรีที่เก่าแก่ของเขมร วงปิมเปียท เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบบรรพชาของภษัตริย์ การแสดงโขน การแสดงแสงเงา และประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และวงเพลงมโหรี ซึ่งนิยมใช้ในบริบทของชาวบ้านทั่วไป เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานกินเลี้ยง หรือประกอบการขับร้องมโหรี เป็นต้น

อย่างไรก็ตามภายหลังจากความรุ่งเรืองสูงสุดในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 และ 13 อาณาจักรกัมพูชาก็ตกต่ำลงเรื่อยๆ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการใช้ทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานคนที่ใช้ในการทำสงครามและการสร้างปราสาทหิน ภายหลังจากการขยายอำนาจของไทยและเวียดนามประเทศกัมพูชาก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของต่างชาติตั้งแต่ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 14 จนถึงคริสต์ศักราช 1864 ก็ตกไปเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส จากอาณาจักรที่เคยรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ก็กลายมาเป็นเพียงรัฐเล็กๆ ที่อ่อนแอ (ธีระ นุชเปี่ยม, 2542 : 13) ช่วงเวลาต่อมาของประวัติศาสตร์กัมพูชายังเต็มไปด้วยความขัดแย้ง และสงครามภายในประเทศ อันเป็นเหตุผลหลักของความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมการดนตรีของชาวเขมร โดยในระหว่างปี ค.ศ.1975 – 1978 วัตถุประสงค์วัฒนธรรมบางส่วน เช่น พิพิธภัณฑ์พระมหาราชวัง วัด ถูกทำลาย เพราะถือว่าเป็นวัฒนธรรมของผู้กดขี่ขูดรีด การพ้อนรำ งานร้องเพลง และดนตรีพื้นบ้านถูกดัดแปลงให้เป็นเครื่องมือโฆษณาการปฏิวัติแทนการบันเทิง ทำให้ภูมิปัญญาด้านการ

ดนตรีของชาวเขมรแทบจะสูญสิ้นไป ถือเป็นยุคแห่งความเสื่อมโทรมที่สุดของวัฒนธรรมการดนตรี (เขียนธีระวิทย์, 2543 : 15 - 71)

การดนตรีเป็นหนึ่งในศิลปะการแสดงซึ่งมีบทบาทสำคัญมากในวิถีชีวิตของชาวเขมรปัจจุบัน ซึ่งวงดนตรีแต่ละประเภทนั้นก็จะถูกนำไปใช้ประกอบในงานพิธีต่างๆ เช่น พิธีกรรมการแต่งงาน วันขึ้นปีใหม่ พิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น โดยเฉพาะวงมโหรีที่สืบทอดสู่ดินแดนภาคอีสานของไทยเรียกกันโดยทั่วไปว่ามโหรีอีสาน อันควรแก่การสืบทอดและเรียนรู้ถึงความ เป็นมา เครื่องดนตรี การแพร่กระจาย และ บทบาทของมโหรีต่อสังคมอีสาน

ความเป็นมาของมโหรี

คำว่า “มโหรี” ในเอกสารของเขมรมีผู้ให้ข้อสันนิษฐานความเป็นมาไว้หลายประเด็น เช่น คาดว่าน่าจะกลายมาจากคำว่า “มโนโหรามโนหารี” ซึ่งมีบันทึกเป็นภาษาสันสกฤตและภาษาเขมรโบราณ ในศิลาจารึกเลข K557 K600 และศิลาจารึกเลข K137 ซึ่งพบอยู่ในวัดก้อมนุร ที่องโกบุรี เป็นศิลาจารึกในรัชกาลพระบาทชัยวรมันที่ 1 ซึ่งได้ตระเตรียมเกี่ยวกับเครื่องถวาย ประกอบด้วยนักขับร้องและเครื่องดนตรีบรรเลง และระบำสำหรับถวายเทวสถาน (เพชร ตุมกระวิล, 2548 : 31-32) และสันนิษฐานว่าต่อมามีการผสมวงดนตรีประเภทหนึ่งเรียกว่า “มโหรีปิมเปียท” ซึ่งเป็นวงที่ใช้ผู้บรรเลงเป็นผู้ชายเพียงอย่างเดียว และจะบรรเลงเฉพาะเพลงปิมเปียท ภายหลังจากสิ้นสุดยุคอาณาจักรพระนคร (ประมาณศตวรรษที่ 13) กรมมโหรีได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในช่วงยุคสมัยลงแวก (Long Vek Period) (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 15 – 16) จะใช้นักดนตรีที่เป็นผู้หญิงเท่านั้นในกรมมโหรีปิมเปียท นักร้องที่อยู่ในกรมมโหรีปิมเปียทซึ่งเป็นผู้หญิงและเชื่อกันว่ามีเสียงร้องที่ไพเราะดุจดั่งนก “โนรี” (Nori Bird) ช่วงเวลาต่อมาจึงมีความเป็นไปได้ที่คำว่าโนรีนั้นมีความสัมพันธ์กับชื่อกรมมโหรีปิมเปียท และในภายหลังก้าวโนรีก็เป็นที่มาของคำว่า

“มโหรี” (Hun, 2004 : 162) ปัจจุบันวงเพลงมโหรีเป็นวงที่ประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องลม เครื่องสาย และเครื่องตี โดยมีเครื่องดนตรีประกอบด้วย โธเนียดเอก โธเนียดสูง คลุ่ย ตริ้วซอ ตริ้วอู กรอ เปอ คิม ฉิ่ง โทน-โรโมเนีย และจำเรียง (Sam-Ang, 2002 : 146-147)

นอกจากปรากฏหลักฐานที่บันทึกเป็นภาษาสันสกฤตและภาษาเขมรโบราณ ในรัชกาลพระบาทชัยวรมันที่ 1 ซึ่งได้กล่าวถึงการเตรียมเกี่ยวกับเครื่องถวาย ประกอบด้วยนักขับร้อง เครื่องดนตรีบรรเลง และระบำสำหรับถวายเทวสถาน ทำให้ทราบว่าเดิมวงมโหรีมีไว้สำหรับบรรเลงประกอบการขับร้องและระบำสำหรับ

ถวายเทวสถาน นับเป็นวงดนตรีประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญมาตั้งแต่โบราณ ในสมัยยุคอาณาจักรพระนคร(Angkorean period) วงมโหรีเป็นของราชสำนักหรือตระกูลชนชั้นสูงเพียงอย่างเดียว ต่อมาภายหลังดนตรีมโหรีก็ขยายออกไปสู่ประชาชนทั่วไปและได้รับความนิยมเป็นอันมาก (Va, 2008 : 1) และปัจจุบันวงมโหรีถูกใช้ในบทบาทหน้าที่เพื่อความบันเทิงเฉพาะในงานมงคลรื่นเริงสังสรรค์เท่านั้นไม่ใช่งานอวมงคล เครื่องดนตรีในวงมโหรีเขมร ปัจจุบันสามารถแยกประเภทเครื่องดนตรีของชาวเขมรได้ดังตารางที่ 1

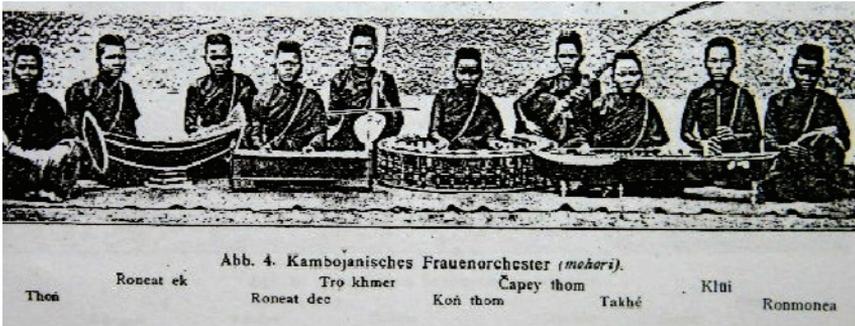
ตารางที่ 1 ชื่อเครื่องดนตรีและประเภทเครื่องดนตรีของชาวเขมร

ลำดับที่	ชื่อเครื่องดนตรี (อักษรเขมร)	ชื่อเครื่องดนตรี (ถอดเสียงภาษาไทย)	ความหมาย
1	ขษทณัฎฐีโย	อุปะกะอ ปเรอ คแซ	เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย
1.1	จฺรเณฉั	ตริ้ว ซอ ทม	ซอด้วง
1.2	จฺรหฺ	ตริ้ว อู	ซออู้
1.3	จฺรโย	ตริ้ว คแม	ซอสามสาย
1.4	โยฎเฎ	ซา เดียว	พิณน้ำเต้า
1.5	ธษุณษฬ	จาเปย ดง เวง	กระจับปี่
1.6	ถาเอ	ตาเค	จะเข้
1.7	บ็ยษฐ	คิม ตูจ	ขิมเล็ก
1.8	บ็ยฉั	คิม ทม	ขิมใหญ่
1.9	คษรึณ	โกง รึง	พิณกระบอก

2		อุปกรณ์ทุยี่ฮู่	อุปกรณ์ ปเรอ คยล	เครื่องดนตรีประเภทเครื่องลม
	2.1	สรงฮู่ฮู่	ซรอไล ตูจ	ปี่เล็ก
	2.2	สรงฮู่หู่	ซรอไล ทม	ปี่ใหญ่
	2.3	ฮู่	คลุย	ขลุ่ย
	2.4	ฮู่หู่	เปย ออ	ป้อ
	2.5	สรง	ชแนง	ปี่เขากวาย
	2.6	สรง	ชลือก	เป่าใบไม้
	2.7	ฮู่หู่	คยง ชัง	หอยสังข์
	2.8	ฮู่	ปलय	แคนน้ำเต้า
	2.9	คอส	แคน	แคน
	2.10	ฮู่	อังกวจ	จ้องหน่อง
3		อุปกรณ์เคาะหู่	อุปกรณ์ คัวะ ดง	เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี
	3.1	ฮู่คก	โรเนียด เอก	ระนาดเอก
	3.2	ฮู่คหู่	โรเนียด รุง	ระนาดทุ้ม
	3.3	ฮู่ค	โรเนียด แดก	ระนาดเหล็ก
	3.4	คหู่หู่	โกง วง ทม	ฆ้องวงใหญ่
	3.5	คหู่ฮู่	โกง วง ตูจ	ฆ้องวงเล็ก
	3.6	คหู่	โกง มง	ฆ้องโหม่ง
	3.7	คหู่	ชิง	ฉิ่ง
	3.8	คหู่	ฉาบ	ฉาบ
	3.9	คหู่	ชโก ทม	กลองทัด
	3.10	คหู่	ช้อมโก	ตะโพน
	3.11	คหู่	ชโก โทน โรโมเนียด	โตน รำมะนา
	3.12	คหู่	ชโก ไต	กลองโตนชาตรี
	3.13	คหู่	ชโก เขียม	กลองสันญาณ
	3.14	คหู่	กรับ	กรับ

เครื่องดนตรีที่ถูกใช้นำมาบรรเลงในวงมโหรีนั้นจากการศึกษาเอกสารที่บันทึกในปี ค.ศ. 1923 ได้อธิบายภาพวงมโหรีหญิงของชาวเขมรว่าประกอบด้วยเครื่องดนตรี โทน โรเนียดอก โรเนียดแตก ต้ววคแม โกงทม จาเปย ตาเค คลุย และ

โรโมเนีย และเชื่อว่าน่าจะเป็นวงมโหรีในรูปแบบดั้งเดิมหรืออาจเป็นวงมโหรีในราชสำนักซึ่งพิจารณาจากการแต่งกายและการใช้เครื่องดนตรีดั้งเดิมของวัฒนธรรมเขมรดังภาพวงมโหรีหญิงชาวเขมร

ภาพที่ 1 วงมโหรีหญิงชาวเขมร
ที่มา: Sachs (1923: 9)

นอกจากนี้ก็ยังมีหลักฐานการนำเครื่องดนตรีจากวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาร่วมประสมในวงมโหรี ซึ่งเชื่อว่าวงมโหรีได้มีการปรับเอาเครื่องดนตรีดั้งเดิมออกคือ โกงวงทม โกงวงตุง จาเปย และต้ววคแม ส่วนเครื่องดนตรีจากวัฒนธรรมภายนอกที่นำเข้ามาประสม คือ ต้ววซอ ต้ววอู และคิม ซึ่งชาวเขมรเชื่อว่าเป็นวัฒนธรรมเครื่องดนตรีที่ได้รับมาจากจีน เครื่องดนตรีเหล่านี้ถูกนำเข้ามาประสมในวงมโหรีเมื่อ

ได้นั้นยังไม่สามารถระบุได้ มีเพียงหลักฐานภาพถ่ายที่ระบุว่าบันทึกก่อนปีคริสต์ศักราช 1906 เป็นภาพวงมโหรีที่ประกอบด้วยเครื่องดนตรี จาเปย ต้ววซอ ต้ววอู คิม ฉิ่ง และเครื่องดนตรีที่ลักษณะคล้ายกู่เจิงของจีน ซึ่งเมื่อพิจารณาจากสภาพแวดล้อมในภาพและการแต่งกายเชื่อว่าน่าจะเป็นวงมโหรีหญิงของชาวบ้านดังภาพวงมโหรีหญิงที่ประสมเครื่องดนตรีจากวัฒนธรรมภายนอก

ภาพที่ 2 วงมโหรีหญิงของชาวบ้านชาวเขมร
ที่มา : Joel (2010 : 171)

ปัจจุบันเครื่องดนตรีที่ใช้ในวงมโหรีใน
สังคมเขมรประกอบด้วยโรเนียดเอก โรเนียดสูง คลุ่ย

ตรัวซอ ตรัวอู กรอเปอ(ตาเค) คิม ฉิ่ง โทน โรมเนียด
ดังภาพ

ภาพที่ 3 วงมโหรีปัจจุบันของชาวเขมร

การแพร่กระจายวงมโหรีสู่ภาคอีสาน

จากการศึกษาข้อมูลชาวเขมรที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย พบว่าบางส่วนเป็นผู้ที่เคยรับราชการในราชสำนักเขมร โดยเฉพาะการศึกษาประวัติความเป็นมาของวงมโหรีบ้านสะเดา อำเภอลับพลายชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (วิโรจน์ เอี่ยมสุข, 2538 : 59 - 62) ที่ได้กล่าวถึงนายมา สมุธิราช ว่าเดิมเคยรับราชการเป็นทหารม้าในราชสำนักเขมร เมื่อปลดจากทหารแล้วจึงอพยพเข้ามาอยู่ที่จังหวัดสุรินทร์ พร้อมทั้งบริวารที่เป็นละครเก่าของราชสำนักเขมร โดยเข้ามาเป็นข้าหลวงของพระยาสุรินทร์ภักดีเจ้าเมืองสุรินทร์ ได้ทำหน้าที่เป็นนักดนตรีประจำคุ้มบ้าน มีหน้าที่ควบคุมการบรรเลงการฝึกซ้อมมโหรีและหัตถละคร ซึ่งวงดนตรีและคณะละครดังกล่าวนี้ทำหน้าที่บรรเลงและประโคมในพิธีการต่างๆ รวมทั้งในการต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองและเจ้านายที่เสด็จมาตรวจราชการเป็นครั้งคราว ในขณะที่เดียวกันก็เปิดโรงละครแสดงและเก็บเงินจากผู้ชม ต่อมานายมาสมุธิราช ได้อพยพย้ายถิ่นมาอาศัยในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ (ประมาณปีพุทธศักราช 2470) โดยมีนาง

พลอย ราชประโคน บุตรสาวเป็นผู้สืบทอดวงมโหรีที่บ้านสะเดา อำเภอลับพลายชัย จังหวัดบุรีรัมย์

นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่าเริ่มแรกวงมโหรีพื้นบ้านอีสานเกิดขึ้นทางแถบอีสานใต้ บริเวณจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษมาก่อน เนื่องจากชาวบ้านในบริเวณนี้นิยมเล่นดนตรีกันมาก ชุมชนใดมีคนเล่นดนตรีเป็นหลายคนก็รวมตัวกันเล่นเป็นวงเป็นคณะจึงทำให้เกิดวงมโหรีขึ้น และรับจ้างบรรเลงมโหรีพื้นบ้านยามเมื่อมีเจ้าภาพมาว่าจ้างให้ไปทำการแสดง ซึ่งโดยมากจะเป็นงานภายในหมู่บ้านและย่านใกล้เคียง เชื่อว่าในช่วง พ.ศ. 2460 - 2520 เป็นช่วงที่มีมโหรีอีสานกลางมีความรุ่งเรืองที่สุด คาดว่าในบริเวณจังหวัดชัยภูมิ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด มีวงมโหรีอยู่ไม่น้อยกว่า 150 วง และมีมากเป็นพิเศษในจังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม โดยในบางตำบลมีมากถึง 10 คณะ ในปัจจุบันนี้ก็ยังคงปรากฏว่ายังมีมโหรีอยู่หลายคณะที่อำเภอบุพผรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด และอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม หลังจาก พ.ศ. 2520 มโหรีอีสานก็ได้ซบเซาลงเป็นลำดับ (ทวี ถาวร และพิสิฎฐ์

บุญไชย, 2539: 1 - 3)
มโหรีพื้นบ้านจึงเป็นวัฒนธรรมการดนตรีรูปแบบหนึ่ง
ที่ปรากฏในภาคอีสาน คำว่า “มโหรี” สำหรับ
ชาวอีสานหมายถึง ดนตรีทั่วไปที่ใช้บรรเลงในงาน
ต่างๆ รวมถึงดนตรีสากล แต่ในทางวิชาการ “มโหรี”
หมายถึงดนตรีที่บรรเลงโดยมีเครื่องดนตรีประเภทดีด
สี ดี เป่า คือเกิดจากการรวมวงปี่พาทย์ กับวงเครื่อง
สายเข้าด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของคำว่า
“มโหรีอีสาน” หมายถึงดนตรีที่มีเครื่องพื้นบ้าน
ประเภทดีด สี ดี เป่า ประสมวงกันโดยมีนักดนตรี
ชาวบ้านเป็นผู้บรรเลง ส่วนเพลงที่ใช้บรรเลงเป็นเพลง
ที่จดจำกันมา จึงมี การผสมผสานทำนองซึ่งอาจจะ
ผิดแผกจากทำนองเดิมไปบ้าง จำนวนเครื่องดนตรี
และประเภทเครื่องดนตรีที่นำมาบรรเลงไม่มีข้อ
กำหนดแน่นอนตายตัว ในด้านความเป็นนามโหรี
อีสานน่าจะมีส่วนได้รับอิทธิพลจากวงมโหรีมาตรฐาน
ของการผสมวงดนตรีไทยภาคกลาง และส่วนหนึ่งได้
รับอิทธิพลจากวงดนตรีอีสานใต้ จึงมีความคล้ายคลึง
กันเป็นอย่างมากในเรื่องการบรรเลงเครื่องดนตรี
(สุกิจ พลประดม, 2538 : 55)

เครื่องดนตรีในวงมโหรีอีสาน

เครื่องดนตรีในวงมโหรีอีสานใต้ซึ่งเชื่อว่าเป็นจุดเริ่มของมโหรีในภาคอีสานนั้น ประกอบด้วย
เครื่องดนตรี ดังนี้ ซอด้วง ซอด้วงเรอญู (ซออุ้) ระนาด
เอก พิณ (กระจับปี) ปีช้อย กลองกันตรึม (โทน)
รำมะนา ฉิ่ง ฉาบ กรับ (เจริญชัย ชนไพโรจน์, 2526:
56) และบางคณะก็มี กรอเปอ หรือจะระเข้ หรือจะเข้
ประสมวงด้วย เครื่องดนตรีดังกล่าวชาวบ้านทำขึ้นใช้
เองทั้งสิ้น แม้เครื่องที่เป็นโลหะได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ และ
ระนาดเอกเหล็กก็ทำเองเช่นกัน เข้าใจว่ารูปแบบของ
การประสมวงของวงมโหรีที่แพร่กระจายออกไปนั้น
มีลักษณะเช่นเดียวกันกับวงมโหรีอีสานใต้ และมีโหรี
อีสานในยุคนี้ ยังคงบรรเลงอยู่กับที่อย่างเดียว
ซึ่งต่อมามโหรีในอีสานกลางได้รับการประยุกต์ปรับ

รูปแบบให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้น โดยนำมาใช้
เดินบรรเลงในขบวนแห่ต่างๆ และได้รับความนิยม
อย่างรวดเร็ว

เครื่องดนตรีที่ใช้เดินบรรเลงถูกเลือกใช้
เท่าที่จำเป็นและสะดวกต่อการเดินบรรเลงเท่านั้น ดัด
เครื่องดนตรีที่มีขนาดใหญ่น้ำหนักมากออกไปเหลือ
แต่พิณ แคน ซอ ปี ฉิ่ง ฉาบ และกลองเท่านั้น
(ใช้กลอง 2 หน้า เรียกว่ากลองมโหรี) การนั่งบรรเลง
ประจำที่ค่อยๆ ลดน้อยลง ต่อมาพิณและแคนก็หายไป
จากวงมโหรีด้วย เนื่องจากพิณและแคนใช้ในวง
หมอลำและได้รับค่าตอบแทนดีกว่าวงมโหรี หมอพิณ
หมอแคน จึงนิยมไปอยู่กับคณะหมอลำ มโหรีในอีสาน
กลางที่สืบทอดมาถึงปัจจุบันจึงมีเครื่องเล่นทำนอง
เพียง 2 ชนิด คือ ปีและซอเท่านั้น ส่วนเครื่องทำ
จังหวะก็มีกลอง ฉิ่ง และฉาบ ซาวมโหรีรุ่นปัจจุบัน
ถือว่า การประสมวงเช่นนี้ คือลักษณะที่แท้จริงของ
วงมโหรีอีสาน เพราะคำว่า “มโหรี” นอกจากจะ
หมายถึงวงดนตรีพื้นบ้านแบบหนึ่งของอีสานแล้ว
ยังหมายถึงปีด้วย การจัดวางวงแบบนี้ทำให้มีความ
โดดเด่นสมชื่อมโหรีขึ้นมา ส่วนซอโน้นแม้จะเล่น
ทำนองด้วยก็ตามแต่ใช้เพื่อให้เสียงปีเกิดความนุ่มนวล
อ่อนหวานไพเราะขึ้นมากกว่าที่จะเป็นเสียงนำ (ทวี
ถาวร และพิสิษฐ บุญไชย, 2539 : 1- 2) ปัจจุบัน
เครื่องดนตรีในวงมโหรีอีสานในประกอบด้วยเครื่อง
ดนตรี ดังนี้

1. ปี่กลาง เป็นเครื่องดนตรีประเภท
เครื่องเป่า มีรูสำหรับบังคับเสียงให้ สูง - ต่ำ ได้ 6
รู มีหน้าที่เป่าบรรเลงดำเนินทำนอง ส่วนประกอบที่
สำคัญของปี่กลางมี ตัวปี หรือเลาปี และลิ้นปี ซึ่งส่วน
มากเป็นปีที่ชาวบ้านทำขึ้นมาเอง ลักษณะเป็นท่อไม้
เนื้อแข็งทำจากไม้ยูง ยาว 35 เซนติเมตร เส้นผ่า
ศูนย์กลาง 3.5 เซนติเมตร เหลาเป็นรูปทรงกลมป่อง
ตรงกลาง ภายในเจาะรูทะลุตั้งแต่ปลายจนถึงส่วนต้น
มีรูนับ 6 รู แต่ละรูมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 0.5
เซนติเมตร ส่วนลิ้นปีทำจากใบตาลผูกใส่ท่อโลหะ

อะลูมิเนียมหรือที่ภาคกลางเรียกว่ากำพวด มีความยาว 5 เซนติเมตร

2. ปียอด หรือปิ่นอก เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า มีรูสำหรับบังคับเสียงให้ สูง - ต่ำ ได้ 6 รู มีหน้าที่เป่าบรรเลงดำเนินทำนอง ส่วนประกอบที่สำคัญของปียอด มี ตัวปี หรือเลาปี และลิ้นปี โดยส่วนมากเป็นปีที่ชาวบ้านทำขึ้นมาเอง ลักษณะเป็นท่อไม้เนื้อแข็งทำจากไม้ประดู่ ยาว 24 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 3 เซนติเมตร เหลาเป็นรูปทรงกลมป่องตรงกลาง ภายในเจาะรูทะลุตั้งแต่ปลายจนถึงส่วนต้น มีรูนับ 6 รู แต่ละรูมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 0.5 เซนติเมตร ส่วนลิ้นปี ทำจากใบตาลผูกใส่ท่อโลหะอะลูมิเนียมหรือที่ ภาคกลางเรียกว่ากำพวด มีความยาว 4 เซนติเมตร

3. ซอใหญ่ หรือซอฮู้ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี มีเสียงทุ้ม กังวาน มีหน้าที่บรรเลงดำเนินทำนองคลอไปกับเสียงปี โดยมากเป็นซอที่ชาวบ้านทำขึ้นมาเอง กะโหลกซอทำจากกะลามะพร้าวเจาะรูให้เป็นกล่องสะท้อนเสียง ซิงหน้าด้วยหนังวัวตรึงด้วยหมุด คันซอทำจากไม้ยุงมีความยาวประมาณ 80 เซนติเมตร คันทวนมีลูกบิดซึ่งสายสองสายซึ่งทำจากสายเบรกรถจักรยาน คันชักทำจากไม้ไผ่มีความยาวประมาณ 54 เซนติเมตร ใช้สายเอ็นซึ่งให้ตริง ถูด้วยยางสนเพื่อให้ฝืดสีให้มีเสียง สายเอ็นของคันชักจะอยู่ระหว่างสายทั้งสองเส้นโดยสายทุ้มหรือเสียงต่ำจะอยู่

ใกล้ตัว ส่วนสายเอกหรือเสียงสูงจะอยู่นอกตัว

4. ซอน้อย หรือซอดุ้ง เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี มีเสียงแหลม สูง มีหน้าที่บรรเลงดำเนินทำนองคลอไปกับเสียงปี โดยมากเป็นซอที่ชาวบ้านทำขึ้นมาเอง กะโหลกซอทำจากไม้ยุงเจาะรูให้เป็นกล่องสะท้อนเสียง ซิงหน้าด้วยหนังวัวตรึงด้วยหมุด คันซอทำจากไม้ยุงมีความยาวประมาณ 80 เซนติเมตร คันทวนมีลูกบิดซึ่งสายสองสายซึ่งทำจากสายเบรกรถจักรยาน คันชักทำจากไม้ไผ่มีความยาวประมาณ 54 เซนติเมตร ใช้สายเอ็นซึ่งให้ตริง ถูด้วยยางสนเพื่อให้ฝืดสีให้มีเสียง สายเอ็นของคันชักจะอยู่ระหว่างสายทั้งสองเส้นโดยสายทุ้มหรือเสียงต่ำจะอยู่ใกล้ตัว ส่วนสายเอกหรือเสียงสูงจะอยู่นอกตัว

5. กลองมโหรี เป็นกลองสองหน้า ใช้ประกอบจังหวะในวงมโหรีอีสาน โดยมากชาวบ้านจะทำกลองขึ้นมาเองจากไม้หมากเลื่อม (สะมอบก) มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 48 เซนติเมตร ความหนาของตัวกลอง 24 เซนติเมตร ซิงหน้าด้วยหนังวัวทั้งสองด้าน ซิงให้ตึงด้วยเชือกหนังวัว

6. ฉิ่งและฉาบ โดยมากเป็นฉิ่งและฉาบที่ซื้อตามท้องตลาด เป็นฉิ่งและฉาบโลหะที่ใช้กับวงดนตรี โดยทั่วไปซึ่งใช้เป็นเครื่องประกอบจังหวะ บรรเลงร่วมกับกลองมโหรีทำให้มีความสนุกสนานมากขึ้นดังภาพวงมโหรีอีสาน จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ 4 วงมโหรีอีสาน จังหวัดร้อยเอ็ด

บทบาทของมโหรีต่อสังคมอีสาน

วงมโหรีอีสานมีบทบาทหน้าที่ในสังคมตามความเชื่อและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ในวัฒนธรรมของชาวอีสานใต้ที่รับอิทธิพลมโหรีจากเขมรมโหรีจะใช้ในงานมงคลเป็นหลัก เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ และงานบุญตามเทศกาลประเพณีต่างๆ ส่วนบทเพลงจะใช้บทเพลงเก่าร่วมกับบทเพลงที่ดัดแปลงโดยนำเพลงไทยภาคกลางหรือเพลงลูกทุ่งมารวมบรรเลง ลักษณะบทบาทนี้จะสอดคล้องกับมโหรีของชาวเขมรที่กำหนดหน้าที่ของวงมโหรีแตกต่างจากวงเพลงอาเรียะ วงเพลงการ์ และวงปิ่นเปียท โดยในขณะที่วงเหล่านั้นใช้บรรเลงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา

แต่วงเพลงมโหรีกลับใช้ในบริบทของชาวบ้านทั่วไป เช่น งานกินเลี้ยง หรือประกอบการขับร้องมโหรี นอกจากนี้ชาวเขมรก็ยังมักผูกเกณฑ์ในการใช้วงมโหรีบรรเลงในโอกาสต่างๆ นี้ก็ด้วย โดยงานมงคลหรืองานบุญประเพณีต่างๆ ชาวเขมรจะนิยมใช้วงมโหรีแบบดั้งเดิมที่มีเครื่องดนตรีของชาวเขมรเป็นหลัก ส่วนงานกินเลี้ยงหรืองานสนุกสนานรื่นเริงทั่วไปก็จะใช้วงมโหรีสมัยใหม่ซึ่งมีเครื่องดนตรีจากต่างวัฒนธรรมเข้ามาประสม เช่น กีตาร์ แบนโจ แอคคอร์ดเดียน ฮาร์โมนีแอมป์ เป็นต้น ซึ่งวงมโหรีสมัยใหม่นี้ก็เป็นที่ยอมรับมากของชาวเขมรปัจจุบัน (Va, 2008 : 23) ดังภาพวงมโหรีสมัยใหม่ของชาวเขมรที่เรียกว่า “มโหรีสมัย” (មហោរីសម័យ)

ภาพที่ 5 วงมโหรีสมัยของชาวเขมร

ส่วนมโหรีพื้นบ้านอีสานในวัฒนธรรมของชาวอีสานตอนบนส่วนใหญ่จะถูกใช้ในบริบทของพิธีการทั้งทางศาสนาและบริบทของชาวบ้านทั่วไป ดังจะเห็นได้จากลักษณะการบรรเลงของวงมโหรีที่จะใช้เฉพาะเครื่องดนตรีบรรเลงทำนองเพลงไม่มีผู้ขับร้อง

มีรูปแบบการบรรเลงทั้งแบบนั่งบรรเลงและเดินบรรเลงในงานพิธีที่มีการแห่ต่างๆ มีการนำบทเพลงทั้งแบบดั้งเดิมและการดัดแปลงเพลงลูกทุ่งสมัยใหม่มาใช้ในการบรรเลง และมีการแยกประเภทของบทเพลงที่ใช้บรรเลงในโอกาสต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 2 ประเภทของบทเพลงที่ใช้บรรเลงในโอกาสต่างๆ

เพลงใช้สำหรับพิธีการ ไหว้ครู	เพลงใช้สำหรับงาน อวมงคล	เพลงใช้สำหรับงานมงคล	
เพลงไหว้ครู	เพลงกัญญาแปลง เพลงชนะรื้อองให้ เพลงนางนวล เพลงแตร เพลงนาคพระโขนง	เพลงพม่าแห่กระจาด เพลงกัญญา เพลงจิ้งลงเรือ เพลงเขมรดกน้ำ เพลงบัวกลางบึง เพลงสายบัว เพลงม้าย่อง	เพลงกัญชาล่อง เพลงบัวตอง เพลงระบำโป๊ เพลงกาไว เพลงลาวเปิดซิ่น เพลงเชิดฉิ่ง เพลงลมพัดชายเขา

สรุปผลการวิจัย

มโหรีอีสานที่ได้รับการสืบทอดจากเขมรที่จากอดีตเป็นดนตรีเพื่อถวายบูชาแต่เวทสถาน ดนตรีในราชสำนักและชนชั้นสูง และแผ่ขยายมาสู่ประชาชนโดยทั่วไป ปรับเปลี่ยนเป็นบรรเลงเพื่อความบันเทิงรื่นเริงของคนในสังคม ซึ่งในด้านการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของวงมโหรีนี้อาจอาศัยแนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยมของมาลินอสกี ที่กล่าวถึงการทำงานร่วมกันของสมาชิกในสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ (ยศ สันตสมบัติ, 2556 : 38) ซึ่งมนุษย์มีความต้องการความสุข ความบันเทิง คนในสังคมจึงได้รับการสนองตอบด้วยการจัดตั้งวัฒนธรรมการดนตรีเพื่อความบันเทิงแยกออกจากวัฒนธรรมการดนตรีเพื่อศาสนาหรือผีปอบ เป็นต้น นอกจากนี้การปรับตัวตามบริบททางสังคมที่มากขึ้นของวงมโหรีอีสาน การปรับเปลี่ยนเครื่องดนตรีในวงมโหรีอีสาน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการแพร่กระจายของระบบทุนนิยมเข้ามาในประเทศไทยที่สาม ซึ่งส่งผลให้นักดนตรีเปลี่ยนบทบาทจากการไป “ช่วยงาน” ในบริบทของ

ชาวอีสานซึ่งหมายถึงการไม่ตีราคาค่าจ้างแล้วแต่เจ้าภาพงานจะเห็นสมควรซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มชนชาวอีสาน ปรับเปลี่ยนเป็นการรับจ้างแสดงในงานโดยรับค่าตอบแทนเป็นเงินสด การรับงานแสดงในโอกาสต่างๆ ที่มากขึ้นทั้งงานมงคลและอวมงคลโดยปรับเปลี่ยนจารีตปฏิบัติเดิมเพื่อให้มีรายได้ที่มากขึ้น รวมถึงผู้ที่บรรเลงเครื่องดนตรีบางประเภท เช่น พิณ แคน ที่ได้ปรับงานบรรเลงให้แก่การแสดงหมอลำซึ่งได้รับความนิยมมากกว่า มีจำนวนงานการแสดงที่มากกว่า และมีรายได้จากค่าจ้างที่มากกว่า

สภาพการณ์ปัจจุบันมโหรีพื้นบ้านอีสานมีผู้ให้ความสนใจน้อยมาก เนื่องจากมโหรีพื้นบ้านมีรูปแบบการแสดงที่เรียบง่าย แต่การฝึกหัดเครื่องดนตรีและขับร้องเป็นสิ่งที่ยากยิ่ง โดยเฉพาะบทเพลงแบบดั้งเดิมที่ไม่คุ้นหูในปัจจุบัน เครื่องดนตรีพื้นบ้านโบราณที่ถูกมองว่าล้าสมัย หรือแม้แต่ลูกหลานของนักดนตรีมโหรีพื้นบ้านเองก็รับร่ำให้นักดนตรีซึ่งส่วนใหญ่มีอายุมากยุดวิถีชีวิตนักดนตรีมโหรีพื้นบ้านและไม่สนใจที่จะสืบทอดวัฒนธรรม การดนตรีแขนงนี้

เอกสารอ้างอิง

- เขียน ธีระวิทย์ และสุนัย ผาสุก. (2543). **กัมพูชาประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2526). **ดนตรีพื้นบ้านอีสาน**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- _____. (2526). **ดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านอีสาน**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ธีระ นุชเปียม. (2542). **การพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองของกัมพูชา**. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์ คบไฟ.
- เพชร ตุมกระวิล. (2558). **ระบำแมร์**. ภูมิฉัตร เรื่อง เดช แพล. บุรีรัมย์
- ยศ สันตสมบัติ. (2556). **มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิโรจน์ เอี่ยมสุข. (2538). **มโหรีเขมร : วิเคราะห์เฉพาะกรณีบ้านสะเดา กิ่งอำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล).
- สมชาย ลำดวน. (2537). **“มโหรีอีสาน” ใน งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 17**. หน้า 44. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- Hun, Sarin. (2004). **Khmer Orchestra (วงเครื่องខ្មែរ)**. Cambodia : Phnom Penh Cambodia.
- Joel, G. Montague. (2010). **Picture postcards of Cambodia 1900-1950**. Bangkok : White Lotus Bangkok.
- Sachs, Curt. (1923). **Die Musikinstrumente Indiens und Indonesiens**. Berlin : Handbücher der Staat-Lichen Museen Zu.
- Sam-Ang, Sam. (2010). **Cambodia. The New Grove Dictionary of Music and Musicians**, 2(4), 861-862.
- _____. Mohori. **The New Grove Dictionary of Music and Musicians**, 2(16), 884
- _____. (2002). **Musical Instruments of Cambodia**. Senri Ethnological Reports 29. Osaka : National Museum of Ethnology.
- _____. (1998). **The Pin Peat Ensemble Its History, Music, and Context**. Connecticut : Wesleyan University.
- UNESCO. (1994). **Traditional Musical Instruments of Cambodia (ឧបករណ៍តន្ត្រីបុរាណកម្ពុជា)**. Cambodia : (n.p.).
- Va, Bophary. (2008). **Pithi Sampeah kru Phleng Mahori at The Royal University of Fine Arts, Cambodia**. (Master's Thesis, Mahidol University).

